

Dublin yəhudisinin odisseyası

Ceyms Coysun “Uliss” romanı haqqında

Əvvəli ötən saylarımızda

Coys yaradıcılığında nədənsə ikinci xətti seçib (Prust da onun kimi), savaş mövzusu ona yaddır (söhbət hansısa konkret müharibənin, döyüş səhnələrinin təsvirindən yox, sözün geniş mənasında savaşdan - fəlsəfi-ideoloji müharibədən gedir), ailə-məişət, məhəbbət motivləri də ona yalnız parodiya üçün gerek olub. Ancaq parodiya olsa da, fərq eləməz, xətt həmin xətdir (ona qalsa, “Don Kixot” da parodiyadır). Dahi yazıçıların əksəri “Odisseyə” mərhələsinə qədər getsə də (heç o mərhələyə də çatmamış böyük qələm adamları çatanlardan qat-qat çoxdur), “İliada” mərtəbəsinə qalxa bilməyib. Təsadüfi deyil ki, məhəbbət daстанları da qəhrəmanlıq daстанlarından xeyli çoxdur.

Müharibə - kollektiv işi, vətən, xalq - kollektiv anlayışdır, burada, sufilər demiş, vəhdəti-vücut tələb olunur. Cəngavərin ailəsi xalq, evi vətəndir. Coysa gəlincə o, kollektivçi deyildi, fərdiyyətçi idi. Sevgi, ailə, ev - bunlar da fərdi yaşama tələb eləyən individual anlayışlardır, bu cəbhədə gerek təkbəşinə vuruşasan. Prust kimi, Kafka kimi Coys da yaradıcılığında (elə həyatında da) tənhalıq cəngavəri, heç bir ictimai norma, milli adət-ənənə, din, dövlət, qanun, sərhəd tanımayan sərgərdan anarxist idi. Onun evlənməyi belə təklisinə yuva qurmaq, yalqızlığının sərhədini genişlətmək, yoxluğuna maska taxmaq niyyəti güdüdü. Özünə tay kübar, ziyalı xanımla yox, məhz ərinin göstərdiyi möcüzələrdən xəbərsiz avam qadınla kəbinlənməsi (yeri gəlmişkən, ötən əsrin otuzuncu illərinə qədər iyirmi yeddi il nikahsız-kəbinsiz yaşamışdılar ki, bunun özü də anarxizmə xas həyat tərzidir) də onun nikahda (şüurlu, ya şüursuz) mənəvi bağ, ruhani birlik axtarmadığını, sadəcə, gövdəsinə yaxşı tutan bir calaq vurmağa çalışdığını təsdiqləyir.

“Odisseyə”nin da, “Uliss”in də ana motivi “evə qayıtmaq”dır. Evə, ailəyə, sevimli qadına qovuşmaq. Troya savaşının qəhrəmanı Odisseyin qayıdışı on ilə başa gəlir, bu on ildə onun qarşısını ölməcül maneələr, fəvqəltəbii güclər kəsir, ancaq ağıllı, hiyləgər qəhrəman əngəllərin, tələlərin hamısından salamat qurtulur. Səhər saat onda evdən çıxıb Dublin küçələrini dolayan Blumunsa qayıdışı on altı saatdan sonra, yəni gecə saat ikidə baş tutur (ironiya lap üzəddir!). Onun evə vaxtında dönməsinə heç bir maneə yoxdur, əksinə, Blum özü özünə əngəl yaradır, evə qayıdışını cürbəcür bəhanələrlə özü yubadır; çünki gündüz saat dördə onun arvadının yanına növbəti qastrolla bağlı görüşləmək işləri müzakirə etmək adıyla Bu-yan Boylan adlı impressario gələcək. Blum bilir ki, təkcə işbaz yox, həm də ədəbaz olan Boylan onun arvadını yoldan çıxarmağa çalışır, əmindir ki, Molli həmin günün həmin saatında ona xəyanət eləyəcək, hətta şüursuz bir mazo-xistik istəklə bu xəyanəti arzulayır.

Əslində, bu dəruni arzulama da səbəbsiz deyil: Blum bilir ki, xəyanətin qarşısını almaq gücü-qüdrəti yoxdur, ona görə də özünü bu işə könüllü razılıq vermiş kimi, xəyanətə qəsdən şərait yaradarmış kimi aparır. Hər nədirsə, iyirmi il ərinin yolunu gözləyən, toxuduğu kəfəni söküb yenidən tikməklə qapısına dirənmiş adlı-sanlı elçilərdən aldığı möhləti uzadan namus-qeyrət mücəssiməsi Penelopa üç min ilin bu başına bu şəkildə gəlib çıxıb.

Fələklə çəmaq döyüşdürən, divlərə, əcinnələrə dov gələn Odisseyin yerinə məzlum, səydərəm Blum, əfsanəvi Troya-İtaka marşrutu əvəzinə bomboz, solğun Dublin dolanbacları, inadkar, pəhrizkar Penelopanın yerinə ləçər, zınakar Molli. Budur bəşəriyyətin keçib gəldiyi təkamül prosesi, budur tərəqqi nərdivanının pik nöqtəsi!..

Roman üç bölümə ayrılır: ilk üç fəsil birinci, son üç fəsil üçüncü hissəni təşkil eləyir. Ortada qalan on iki fəsil kitabın ikinci bölümünə aiddir.

Birinci hissədə oxucu Martello qül-ləsində iki cavanla şərikli mənzil kirə-ləmiş Stiven Dedalla tanış olur. Onun anası yaxınlarda qaraciyər xərçəngin-dən ölüb, ona görə də otaq yoldaşı Bık

Malli-qan ana mövzusunda hətərən-pə-tərən danışanda Stiven ondan inciyir, hərçənd sağlığında anasıyla münasibəti o qədər də hamar olmayıb. Səhər-səhər gənclərin söhbəti hərlənib-fırlanıb İn-giltərə-İrlandiya qarşudurmasının, daha sonra atasızlıq, atasından xəbəri olma-maq, ata sorağına çıxmaq mövzusunun üstünə gəlir, belə motivlər üzərində qurulmuş əsərlər, obrazlar yada düşür, Hamletin, İsa Məsihin, Odisseyin oğlu Telemaxın adı anılır. Atasından cüda düşmüş Stivenlə Telemax arasında pa-ralellərin ilkin əlamətləri görünür.

Günə başlayandan iki saat keçmiş, yəni saat onda Stiven dolanısq xətrinə tarix dərsi dediyi məktəbdə də bu möv-zuya, eyni motivlərə qayıdır. Məktəbin direktoru ona bir məqalə verib xahiş eləyir ki, şəhərə gedəndə onu qəzet re-daksiyasına çatdırsın. Saat on birdə gənc müəllim Dublin bulvarında peyda olur, gəmiylə qayıdası atasının yoluna göz dikən Telemax kimi dənizin seyri-nə dalır, dəniz havası alır. Birin yarı-sında o burada otaq yoldaşı Bık Malli-qanla görüşməlidir, ancaq görüşə ləngi-məyəcək, Stivenin Bıkdan sıtqı sıyrılib, ondan qopmağı düşünür.

Stiven Dedal istedadlı gənc şair, hər gün kitabxanaya baş çəkən savadlı, ma-raqlı bir intellektualdır. Müəllifin özü kimi yezuit (katolik məzhəbinə mənsub ruhani ordeni) kollecində oxuyub, an-caq dindən soyumaq, ateizmə yuvarlan-maq ərafəsindədir. Adətən ən qatı ateist əvvəllər çox qatı dindar olmuş adamdan çıxır. Hansısa səbəbdən han-sısa dinin, məzhəbin tanrısından qəlbi sınıan, veridiyinin əvəzini ala bilməyən asi bəndə o tanrıdan, onun məiyyətin-dən, elçilərdən ağır qisas almaq üçün qiyamıyla anadangəlmə ateistləri belə hey-rətə gətirir, mənəvi (imkanı çatsa, həm də fiziki) terrorun miqyasına görə kafirləri belə geridə qoyur. İnsan fikri-ni, əqidəsini dəyişə bilər - bu, görün-məmiş hal deyil, ancaq dönüklük, sa-pıqlıq yaman dərd-dir, adamda həm özünə, həm də başqalarına səbəbsiz (zahirən səbəbsiz!) aqressiya yaradır, son-da adamı öz içindən çürüdür...

Beləcə, üç fəsildən ibarət birinci hissə Stiven Dedalın “məcəralarıyla” başa çatır. Bu bölümədə əsas qəhrəmanı hələ görmürük. Xatırladım ki, Homerin daстанı da Odisseyin oğlu Telemaxla tanışlıqdan, ilahə Afi-nanın təhrikiylə iyirmi yaşlarında gəncin ata sorağına çıxmasından başlanır.

Stiven Dedal Martello qülləsində yuxudan silkinib dər-sə hazırlaşanda şə-hərin o biri başında Dublin Odisseyinin - irlandiyalı Uli-sin həyata doğru 16 iyun yürüşünə start verilir. Gün başla-nanda onun ilk işi səhər yeməyi üçün qəssabdan donuz böyrəyi almaqdır. Ev-də onu bir cüt məktub gözləyir: biri dü-nən on beş yaşı tamam olmuş, Mallin-qar şəhərciyində fotoqraf assistenti iş-ləyən qızı Millidən, o biri arvadı Molli-yə saat dördə onlara gələcəyi barədə xəbərdarlıq eləyən impressario Boylan-dandır.

Səhər yeməyindən sonra Blum jur-nal varaq-laya-varaq-laya bəzi fizioloji ehtiyaclarını ödəyir, daha sonra saat on-da evdən çıxır, çünki saat on birdə bir məktəbdə oxuduğu uşaq-lıq yoldaşının dəfninə getməli, bu aralıqda isə bəzi xırda-para işlərin qulpundan yapışmalı-dır. Bundan əvvəl Blum qəzetdə katibə axtardığına dair elan veribmiş, indi hə-min elan əsasında Marta Klifford adlı bir qadın ona məktub yazıb. Blumun əsl niyyətini anlayan, ona katibə yox, sevgi əyləncəsi gerek olduğunu duyan xanım Klifford məktubunda açıq mətn-lə onunla görüşmək istədiyini bildirir. Bunu oxuyanda Leopoldun erotik fanta-ziyaları qanadlanır, ancaq hələlik dəfnə tələsmək lazımdır.

davamı növbəti saylarımızda

Faxri Uğurlu